

Nr 108.

Av herr Ohlin m. fl., angående ungdomsociala frågor.

Vid 1952 års riksdag väcktes från folkpartiet en principiellt hållen motion i ungdomsfrågor utmynnande i förslag till framför allt förbättrad och intensifierad fritidsverksamhet bland ungdomen.

Riksdagen beslöt att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad statsutskottet i sitt utlåtande nr 226 anfört. Härav framgår bl. a. att riksdagen förväntade sig att erhålla, »på sätt Kungl. Maj:t kan finna lämpligt, en samlad översiktlig redovisning» för resultatet av en allmän översyn av de frågor som berörts i ungdomsvårdskommitténs betänkanden.

Sedan dess har Kungl. Maj:t i direktiv till en utredning angående stödet till nykterhets- och ungdomsorganisationer uttalat:

»När nu en omprövning av samhällets nykterhetspolitik står på dagordningen, är det viktigt att man finner lämpliga vägar att genom åtgärder av nu angivet slag stödja enskilda organisationers strävanden för sunda vanor, särskilt bland ungdomen. Kommittéernas utredningar torde ge vid handen, att möjligheter härtill finnes. Dessa synes böra tas upp till förnyat övervägande för att kunna prövas i ett sammanhang.»

Denna utredning har i sitt den 8 december avgivna betänkande skisserat former för organiserad fritidsverksamhet, ledarutbildning, ungdomsidrott inte minst bland grupper, som vid en eventuell övergång till friare spritförsäljning kan väntas bli utsatt för särskilt stora risker till missbruk. Om värdet av en sådan verksamhet, såväl under övergångstiden som på längre sikt, har den utredning som samtidigt hade Kungl. Maj:ts uppdrag att bedöma lämpligheten och behovet av särskild upplysningsverksamhet under övergångstiden yttrat:

»Kommittén har ansett ungdomen vara utsatt för särskilda risker vid övergången till fri spritförsäljning. Om bland denna skulle uppstå ett omfattande spritmissbruk, kan de därav följande skadeverkningarna bli ödesdigra såväl för individerna själva som för samhället i dess helhet. Det måste således vara en synnerligen angelägen uppgift att söka förhindra en sådan ogynnsam utveckling.

En del av kampanjmedlen inriktas speciellt på ungdomen, och arbetsplatsombud samt övriga frivilliga krafter måste ägna särskild uppmärksamhet åt de yngre åldersgrupperna. Kommittén anser emellertid att härutöver speciella åtgärder av underbyggande karaktär skulle vara av stor betydelse vid övergången. Såväl med tanke på den föreningsanslutna som den föreningslösa ungdomen skulle det sålunda vara värdefullt om ung-

domsorganisationerna gavs möjlighet att intensifiera sin öppna ungdomsvårdande verksamhet. Denna verksamhet skall bedrivas i kampanjens syfte på så sätt att den inriktar ungdomens uppmärksamhet och aktivitet på andra intressen än alkoholkonsumtion. Man skulle kunna karaktärisera metoden som en 'sysselsättningslinje'.»

Folkpartiets ungdomsförbund har i sin 1953 publicerade programskrift Ungdomen och de vuxnas samhälle fäst regeringens uppmärksamhet på att den prövning av ungdomsfrågorna som kunnat komma till stånd inom den förstnämnda kommittén ej motsvarar den samlade prövning och angelägenhetsgradering av ungdomsvårdskommitténs förslag som numera framstår som oundgänglig och av riksdagen genom 1952 års beslut begärts. Då någon sådan översyn ej lämnats av Kungl. Maj:t och inga av oss kända åtgärder vidtagits för att göra en översiktlig redovisning inför riksdagen möjlig, finner vi det nödvändigt att relativt utförligt framställa de synpunkter som i främsta rummet bör ligga till grund för frågornas fortsatta bedömning. Vi utgår därvid från den uppfattningen att åtgärder för att minska ungdomsbrottslighet, ungdomsfylleri och den även i övrigt uppenbara risk för missanpassning, som hotar betydande ungdomskategorier, endast kan från samhällets sida bekämpas, om förebyggande åtgärder i betydande omfattning ägnas all ungdom som befinner sig i de ur social synpunkt mest hotade åldrarna. Professor Torsten Husén — för närvarande en av vårt lands få verkliga experter i ungdomspsykologi — har härom i en tidsningsartikel uttalat:

»Vad man på detta sätt lägger ut i profylaktiskt syfte får man mångfalt igen i form av minskade utgifter för socialvård under tonåren, då skadan är skedd och svår att reparera.

Det är inte lätt att vara tonåring, säger ungdomspsykologerna. Det är minsann inte heller lätt att vara förälder eller lärare, säger de vuxna. Men det skulle kanske bli lättare för både ungdomen och de vuxna, om samhället mera betänkte, att tonåringarna i viss mån är den bortglömda gruppen i vår välordnade socialpolitik.»

Vi är därvid medvetna om att vissa av de problem som beröres i föreliggande motion är under prövning i särskilda utredningar. Då det förefallit oss nödvändigt att den samlade redovisningen till riksdagen innehåller uppgifter även om dessa frågor, har de ej frånskilts i vår framställning. Vi vill understryka att en samordning av utredningsresultaten från de olika kommittéerna är nödvändig för att riksdagen med tillbörlig säkerhet skall kunna ta ställning till förslagen alltefter deras angelägenhetsgrad.

Yrkesfrågor.

Det måste numera framstå som ett samhälleligt önskemål att ingen ung människa lämnas i sticket inför sitt val av yrke. Utan att inkräkta på den enskildes fria yrkesval måste samhället lämna alla de upplysningar och

den hjälp som den moderna arbetsförmedlingsapparaten kan tillhandahålla. Särskilt viktigt är det att ungdomar som av ekonomiska eller sociala anledningar tvingas avbryta den tilltänkta utbildningsgången blir föremål för koncentrerad uppmärksamhet från arbetsmarknadsmyndigheternas sida.

Det torde vara allmänt känt, att huvuddelen av den yrkeskunniga arbetskraften i Sverige befinner sig i åldern omkring 50 år och därutöver, medan de yrkesverksamma i åldern 15—30 år upptar en mycket liten procent yrkeskunniga eller under utbildning. Återväxten är sålunda långt ifrån tillräcklig. Det torde likaså vara känt, att den produktiva delen av landets befolkning om några decennier får en försörjningsbörda för ett större antal åldringar jämte de egna barnen än någonsin tidigare. Det torde vara klart, att den uppgiften kräver en ökning av produktionskapaciteten, som i sin tur är beroende av teknisk utveckling, rationalisering och tillgång på yrkeskunnig arbetskraft. Sällan har framhållits, att nämnda ökning kommer att krävas just vid den tidpunkt, då den nuvarande huvuddelen av den yrkeskunniga arbetskraften av åldersskäl lämnat produktionen och då en minskning av produktionskapaciteten är att vänta, om ej återväxten tryggas i tid.

Antalet ungdomar i åldern 14—18 år kommer att stiga under hela 1950-talet först långsamt med ca 10 000 per år och sedan allt snabbare för att år 1961 nå sitt maximum. Under denna tioårsperiod kommer antalet ungdomar i denna ålder att öka från 400 000 till 600 000. Om den yngre arbetskraften skall kunna få yrkesutbildning i *samma utsträckning som hittills*, måste yrkesutbildningsmöjligheterna ökas mycket kraftigt. Detta gäller både yrkesskolornas och näringslivets egen utbildning. Att enbart stat, kommun och landsting skulle sörja för en expansion av yrkesskolväsendet i sådan utsträckning att den ökade efterfrågan av yrkesutbildning från de stora ungdomsskarorna skulle kunna tillgodoses är otänkbart.

Det är därför nödvändigt att näringslivet självt förbereder sig för att möta det ökade behovet av yrkesutbildning. Om yrkesutbildningen inom näringslivet under den kommande tioårsperioden inte ökar med ca 50 procent, så innebär detta med hänsyn till de i samma takt växande årskullarna, att utvecklingen går bakåt och att en standardsänkning i fråga om yrkesutbildning inträder.

Med den väntade siffermässiga ökningen fram till 1960 av den ungdomliga arbetskraften torde viss konkurrens om arbetstillfällena bli aktuell med ett större intresse för yrkesutbildning som följd. Det synes alltså, som om svenskt näringsliv skulle kunna få en utomordentlig möjlighet att yrkesutbilda ungdom av de årsklasser, som går ut på arbetsmarknaden mellan åren 1955 och 1965.

Härtill kommer, att de tätorter i landet, som har de stora årskullarna inom något eller några år, enligt vissa bedömare inom arbetsmarknadsmynd-

digheterna eventuellt har att räkna med en periodisk ungdomsarbetslöshet, innan ungdomarna efter skolslutet sugits upp av arbetsmarknaden.

Då föräldrarna med all sannolikhet även framdeles kommer att utöva stort inflytande på barnens yrkesval, synes det vara av särskild vikt att yrkesvägledningen bedrivs i samförstånd med hemmen. För att detta samarbete skall kunna bli fruktbarande erfordras att föräldrarna orienteras om de yrkes- och utbildningsmöjligheter som står deras barn till buds. Det synes lämpligt att kombinera den muntliga upplysningsverksamheten i dessa frågor med att tilldela föräldrar till barn i folkskolans sjunde klass och motsvarande klasser i andra skolor en kortfattad, översiktlig broschyr om yrkes- och utbildningsmöjligheter för deras barn.

Den nuvarande yrkesvägledningen inom folkskolan har hittills utövats av tjänstemän vid ungdomsförmedlingar och av till dessa knutna deltidsanställda kontaktmän, vanligtvis folkskollärare. Verksamheten har på grund av de personella resurserna ej kunnat utsträckas över hela landet.

I det betänkande som 1952 avgavs av samarbetskommittén för utredning rörande yrkesvägledningens organisation (Yrkesvägledningen och skolan, SOU 1952:42) har ställts konkreta förbättringsförslag. Den yrkesorienterade undervisningen i folkskolan bör helt anförtros åt skolans lärare, medan ungdomsförmedlingarnas tjänstemän skall svara för yrkesrådgivningen i högre skolor.

Kungl. Maj:t har vid beredningen av budgeten för året 1954/55 ansett sig tvingad att visa betydande återhållsamhet gentemot de önskemål som skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen anfört. Detta kommer givetvis att verka hämmande på det utvidgade samarbete mellan folkskola—yrkeskola och ungdomsförmedling som ter sig som en tvingande nödvändighet, om de närmaste åren inte skall föra med sig akuta svårigheter för ungdomen på arbetsmarknaden. Särskilt olyckligt ter det sig att Kungl. Maj:t för andra året lämnat arbetsmarknadsstyrelsens förslag om ändrade kompetenskrav för yrkesvägledarna inom ungdomsförmedlingsorganisationen utan åtgärd. Omsättningen av personal på dessa poster samt svårigheten att nybesätta dem visar, att en ur samhällets synpunkt effektiv verksamhet endast kan upprätthållas genom en faktisk kompetenshöjning och därav motiverad lönerevision. Sedan tjänsteförteckningsrevisionen avslutat sitt arbete utan att ta upp denna tjänstemannakategori till behandling torde något hinder icke föreligga för Kungl. Maj:t att vid beredningen av budgeten för 1955/56 pröva denna fråga i av arbetsmarknadsstyrelsen önskat syfte. Om en ytterligare översyn av denna fråga anses erforderlig bör den genomföras i så god tid, att beredningen av ärendet kan vara avslutad före den 1 december 1954.

Den begynnande kontakten mellan arbetsförmedlingarna och skolan har inom ramen för försöksverksamheten vunnit något fastare utformning. En ytterligare översyn torde dock vara erforderlig beträffande samarbetet mel-

lan enlietsskolans klassavdelningar 9 y och yrkesskolorna, och den bör kunna äga rum så snart den första årskullen sommaren 1954 genomgått ifrågavarande klass. Däri bör inrymmas frågan om stimulansåtgärder för näringslivets yrkesskoleformer och statliga initiativ för bildandet av regionala kommunalförbund för upprättande av yrkesskolor på platser där enstaka kommun saknar underlag för egen skola.

Bostäder.

Ungdomens bostadsfråga utgör ett brännande problem. Stora grupper av ungdomar har flyttat till städer och tätorter för att få möjlighet till yrkesutbildning och sysselsättning inom det yrke de valt. Under en tid av i genomsnitt ca 10 år förblir dessa ungdomar ogifta, och deras bostadsfråga blir då under nuvarande förhållanden på bostadsmarknaden mycket svårlost. Också många ungdomar, som kvarstannar på samma ort som föräldrarna, söker ofta på grund av trångboddhet egen bostad. Det är numera klarlagt och allmänt erkänt, att det finns ett klart samband mellan tendenser till asocialitet och mindervärdiga bostadsförhållanden. Särskilt gäller detta i fråga om ungdomar i kritiska övergångsår. Det synes därför utomordentligt angeläget, att allt som göras kan blir gjort för att minska ungdomens bostadsproblem. Denna uppfattning har bl. a. kommit till uttryck i ett uttalande av representanter för ett stort antal ungdomsorganisationer i samband med en av Svenska slöjdföreningen anordnad konferens i bostadsfrågan i december 1953, där följande önskemål framlägges:

»1. Den nuvarande bostadspolitiken har framför allt varit inriktad på att skapa familjebostäder. I fullt medvetande om vikten av att denna politik fullföljes vill konferensen likväl hävda nödvändigheten av att den ogifta ungdomens bostadsproblem samtidigt beaktas. Man förväntar att produktionen av familjebostäder i ökad omfattning skall innebära s. k. elastiska lägenheter med avskiljbara uthyrningsrum, och att i nya hyreshus de större lägenheterna mera allmänt kompletteras av enkelrum med tillfredsställande utrustning.

2. En stor del av den ogifta ungdomen är för närvarande och såvitt man kan bedöma, för en lång tid framåt hänvisad till hyresrum. Olägenheterna av detta förhållande äro välkända och ofta omvittnade. Det måste anses vara ett samhällsintresse att söka motverka dem. Konferensen föreslår att åtgärder måtte vidtagas för upprättandet av formulär till normalkontrakt för uthyrning av möblerade rum, genom vilka hyresvärd och hyresgäst få skyldigheter och rättigheter fastlagda efter allmänt godtagbara normer.

3. Konferensen hemställer slutligen att för den ogifta ungdomen, särskilt i storstäderna, kollektivhus utan speciell kategorikaraktär måtte kunna uppföras efter samma allmänna grunder och med samma länemöjligheter som exempelvis studentkollektiven.»

De i detta uttalande framförda förslagen bör bli föremål för skyndsamt övervägande och snabba åtgärder vidtas inte minst med hänsyn till att

ifrågavarande problem kan väntas starkt tillta under de närmaste åren, då som ovan nämnts ungdomskullarna kommer att tillväxa starkt. Från statsmakternas sida är det framför allt punkterna 1 och 3 som bör beaktas, medan punkt 2 bör övervägas av fastighetsägar- och hyresgästorganisationer m. fl. För att öka tillgången på s. k. elastiska lägenheter bör bostadsstyrelsen stimulera kommunerna att vid upprättande av bostadsförsörjningsplaner i högre grad beakta detta behov, vilket i vissa fall bör föranleda en förskjutning i bostadsproduktionen mot något större lägenheter, varav en ökad del av elastisk karaktär. För kommunernas del bör denna fråga beaktas även av barnavårdsnämnder och ungdomsstyrelser, vilka har att handlägga frågor rörande ungdomsvården. Riksdagen hör i skrivelse delge Kungl. Maj:t ovan anförda synpunkter och begära, att erforderliga anvisningar utfärdas samt att förslag i denna fråga, vilka måste föranleda beslut från riksdagens sida, snarast måtte föreläggas denna.

Kollektivhus för ungdom erfordras framför allt i de större städerna men också i vissa medelstora skol- och industriorter med stora ungdomsgrupper. Från studenthåll har också påpekats, att det skulle vara lyckligt, om de i studentkollektiv bosatta inte alltför mycket isolerades från övriga jämnåriga och att det därför är önskvärt, att också andra ungdomsgrupper kunde erhålla bostad inom dessa. Med hänsyn härtill och vad som tidigare anförts bör de villkor, som för närvarande gäller beträffande låne- och anslagsmöjligheter för studentbostäder, utvidgas att gälla för stiftelser och organisationer, vilka bygger likartade kollektivhus avsedda även för andra ungdomsgrupper. Sådana hus skulle alltså jämföras med allmännyttiga bostadsföretag och därtill erhålla möjlighet till inventariebidrag. I detta sammanhang kan följande uttalande av socialministern i proposition nr 138/1953 angående anslag för främjande av bostadsförsörjningen m. m. anföras. Departementschefen uttalar däri bland annat:

»Regeln att s. k. kategorihus bör undvikas är emellertid endast tillämplig beträffande familjebostäder. Ensamståendes samt pensionärers bostadsfråga kan oftast med fördel lösas genom att kategorihus uppföres. Staten stöder också i särskild ordning uppförande av pensionärshem samt studentbostadshus. Något särskilt hinder bör därför ej resas mot att tertiärlån och tilläggs lån beviljas för hus som är avsedda för ensamstående och pensionärer. Jag delar alltså icke den restriktiva inställning i denna lånefråga, som bostadsutredningen och bostadsstyrelsen givit uttryck för. Förutsättningen för att statliga lån skall kunna utgå till bostäder, varom här kan bli fråga, bör emellertid vara, att det kan visas, att de kommer att täcka ett varaktigt behov på orten. Med denna inskränkning förordar jag att statliga lån på sedvanliga villkor skall kunna utgå till s. k. kategorihus som är avsedda för ensamstående eller pensionärer.»

Ifrågavarande synpunkter kan även anföras beträffande ungdomsbostäder av det slag som ovan angivits. Med hänsyn härtill bör riksdagen besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om framläggande för riksdagen snarast möj-

ligt av förslag i denna fråga innefattande ökade möjligheter för stiftelser och organisationer att uppföra och inreda kollektivhus för ungdom.

Lokaler.

Tillgången på lämpliga samlingslokaler är allttjämt, trots de åtgärder som vidtagits från statens och kommunernas sida för att främja tillkomsten av allmänna samlingslokaler, på många platser otillräcklig. Även om de statliga bidragen väsentligt skulle ökas, kan denna fråga inte få en snabb lösning. Det är i denna situation angeläget, att alla lämpliga lokaler ställs till ungdoms- och bildningsarbetets förfogande. Framför allt bör skolorna i större utsträckning än för närvarande är fallet upplåtas för sådana ändamål. Statsmakterna har redan tidigare vidtagit åtgärder i detta syfte. Folk-skolestadgan förutsätter upplåtande av skollokalerna och ålägger härvid skolrådet »att pröva, om skollokal må, dock utan hinder för undervisningen, användas för något annat än det därmed avsedda ändamål». Sedan år 1944 är skoldistrikt, som tillerkänts statsbidrag till byggnadsarbeten, för åtnjutande av statsbidraget bland annat pliktigt (SFS 1945: 882 § 8):

»att upplåta lokalerna för ortens frivilliga bildningsverksamhet och liknande fostrande verksamhet bland ungdomen, dock att sådan skyldighet skall föreligga endast under förutsättning, att lokalförhållandena på orten göra upplåtelsen påkallad, att större olägenhet icke vållas undervisningen eller utfästelse om aktsamt begagnande av såväl skolans lokaler som däri befintliga inventarier erhålles;

Upplåtes skollokal, som i denna paragraf avses, för ovan angivet ändamål, må för upplåtelsen icke fordras ersättning med högre belopp, än som med hänsyn till den av upplåtelsen föranledda omedelbara ökningen av skoldistriktets omkostnader för lokalen kan anses skäligt. Finner skolstyrelsen sig böra vägra sådan upplåtelse, skall skolstyrelsen, därest den som begärt upplåtelsen det påfordrar, med angivande av skälen för sin vägran hänskjuta ärendet till domkapitlet för prövning och avgörande.»

Dessa bestämmelser om skollokalers upplåtande gäller alltså endast för under senare år uppförda skolor. För äldre skolor tillämpas olika praxis i kommunerna. I icke ringa utsträckning synes lokalerna ej vara tillgängliga för organisationerna eller vissa av dessa. Frågan har diskuterats sedan länge och flera utredningar har sysslat med den. Både ungdomsvårdskommittén och 1944 års folkbildningsutredning har sålunda framlagt förslag om bestämmelser i denna fråga. Senast har frågan varit föremål för behandling inom 1953 års utredning angående stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar. Utredningen nöjer sig dock med att föreslå, att frågan skall ägnas ytterligare uppmärksamhet av Kungl. Maj:t och kommunerna samt att Kungl. Maj:t skall fästa huvudmännens för de statliga, kommunala och statsunderstödda utbildningsanstalterna uppmärksamhet på frågan. I remissyttranden över ovannämnda utred-

ningar och i särskilda framställningar till vederbörande departementschef har också behovet av åtgärder understrukits. En tänkbar form härför är att bestämmelser om upplåtande av skollokaler utfärdas i anslutning till statsbidraget till avlöning av lärare vid folk- och småskolor såsom skolöverstyrelsen föreslog i sitt remissyttrande över folkbildningsutredningens betänkande, del 1. Med hänsyn till den kommunala självstyrelsen bör dock prövas om icke anvisningar av icke bindande karaktär skulle kunna vara till fyllest. En rekommendation från ecklesiastikdepartementet borde sålunda utfärdas, vari skolstyrelserna uppmanas att för äldre skolor tillämpa samma bestämmelser som gäller för dem som byggts efter 1944, varvid lokalerna bör upplåtas för alla organisationer.

Med hänsyn till att bostadskollektiva kommittén inom kort väntas komma att framlägga förslag i fråga om försörjningen med allmänna samlingslokaler i olika bostadsområden, avstår vi från att här ytterligare behandla denna fråga.

Fritidsfrågorna.

Utredningen angående stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar har i sitt betänkande nr 2 framlagt förslag om bidrag till ungdomens föreningsliv och fritidsverksamhet. Sålunda föreslås statsanslag till utbildning av ungdomsledare, till fritidsgrupper för ungdom, till ungdomsidrott, till anställande av instruktörer inom ungdomsorganisationerna samt till ungdomslokaler m. m. Vidare föreslås ökat stöd åt hemgårdsverksamheten.

Denna utredning, som tillkallats i anslutning till förberedelserna för en allmän omläggning av nykterhetspolitiken, vilken kan påfordra särskilda åtgärder i ungdomsvårdande syfte, utgör samtidigt en översyn av vissa förslag som framlades för snart tio år sedan av ungdomsvårdskommittén. Med hänsyn till att särskild proposition väntas komma att föreläggas årets riksdag med anledning av denna utrednings förslag, går vi inte här närmare in på dessa. Vi anser oss dock i princip kunna ansluta oss till kommitténs förslag.

De nu framlagda förslagen täcker emellertid endast en del av de områden, som enligt ungdomsvårdskommitténs förmenande borde ingå i samhällets åtgärder för att få en effektiv ungdomsvård. Bland frågor som härvid måste tas med märks särskilt ungdomens nöjesliv, som nedan kommer att behandlas, samt verksamhet vid s. k. fritidsgårdar (ungdomsgårdar etc.). Kompletterande åtgärder behövs även i fråga om lokalfrågornas lösande och beträffande stödet åt idrottsrörelsen.

Nyssnämnda utrednings förslag angående hemgårdarna berör endast en del av de förefintliga fritidsgårdarna, och det föreslagna stödet är av alltför ringa omfattning för att få någon avgörande betydelse ur ungdomsvårdssynpunkt. Utredningen påpekar också att de av ungdomsvårdskommittén dis-

kuterade fritidsgårdarna hör till de spörsmål, som bör ytterligare utredas (s. 135).

Ungdomsvårdskommitténs förslag, som framlades i dess fritidsbetänkande (SOU 1947: 12), innebar att statsbidrag skulle utgå till fritidsgårdar med teoretisk, praktisk och rekreativ verksamhet. Öppen verksamhet skulle förekomma i lokaler tillgängliga för ungdomar som utan att delta i någon fast grupp skulle få fritidssysselsättning. Kommun eller fritidsgårdsförening, bildad av flera föreningar eller en enda, skulle stå som huvudman. Fritidsgården skulle som institution vara partipolitiskt obunden och religiöst neutral och verksamheten vända sig till alla unga. Statsbidraget skulle med hänsyn till skatteunderlaget variera mellan 30 och 60 % av årskostnaden. En förutsättning skulle dock vara att kommunalt anslag utgick, så att det tillsammans med statsbidraget täckte 70 % av kostnaderna.

Detta förslag bör upptas i samband med en allmän översyn av ungdomsvårdsfrågorna.

Utöver de åtgärder som föreslagits av den ovannämnda utredningen angående stöd åt ungdomsvårdande organisationer beträffande ungdomsidrotten bör frågan om anläggningar för idrotts- och friluftslivets behov tas upp till prövning. Vi vill i detta sammanhang anföra följande synpunkter.

För det organiserade idrotts- och friluftslivets behov finns redan i vårt land betydande anläggningar. Många av dessa har helt eller delvis skapats av idrottsorganisationerna själva. Särskilt är detta förhållandet på landsbygden; i städerna har som regel kommunerna ganska tidigt gjort investeringar för att söka tillgodose idrottens behov. Härigenom har en viss kommunalisering av landets idrottsanläggningar ägt rum. Detta förhållande har särskilt under det senaste årtiondet blivit alltmer markant, samtidigt som många idrottsanläggningar från enskilda organisationer överlämnats till hemkommunerna att förvaltas av särskilda organ.

Så länge idrottsrörelsen själv bestämt sina investeringar har hänsyn främst tagits till den rent tävlingsmässiga idrotten. Detta är i sig självt helt naturligt. Men om ett ökat kommunalt och statligt bidrag skall utgå, måste hänsyn tas till de motionsbetonade och mer informella formerna av idrott. Lekplatser, bollplaner av icke reglementerad typ, motorcykel- och cykelbanor för träningskörning, enkla anläggningar för fri idrott, badminton, skridskoåkning, skidåkning och liknande bör således jämföras med tävlingsarenor vid byggandet av nya idrottsanläggningar.

Även denna fråga bör tas med vid översynen i ungdomsvårdsfrågorna.

Nöjesliv.

Alla är ense om att fritiden även bör inrymma tillfällen för ungdomen till sund förströelse. I själva verket har den ökade fritiden av ungdomen i tonåren alltmer kommit att utnyttjas till ett ofta tomt och oroande nöjesliv. Vikten av att en förädling av detta nöjesliv kommer till stånd behöver knapp-

past understrykas. En så stor del av den svenska ungdomen får sina livsavgörande kontakter med jämnåriga just vid nöjestillfällena, att enbart den faktorn motiverar stark samhällelig uppmärksamhet på nöjeslivets former.

Även om de offentliga danstillställningarna, dussinfilmerna, serietidskrifterna och den kolorerade veckopressen inte skulle spela en så dominerande roll vid utformningen av ungdomens livsstil och vanor, som man allmänt antar, måste dock en komplettering av dessa förebilder med mönster från det ideellt inriktade föreningslivet liksom från enskild studieverksamhet och konstutövning te sig eftersträvansvärd.

Den mera negativt inriktade saneringsverksamheten av det nuvarande nöjeslivet bör givetvis inte annat än i undantagsfall ta formen av förbud. Vid den allmänna översyn av ungdomsvårdskommitténs förslag, som i denna motion förutsättes, bör dock övervägas en sådan skärpning av bestämmelserna i ordningsstadgan om offentliga nöjesarrangemang, som för närvarande är föremål för särskild utredning.

Vi vill emellertid understryka att enligt liberal uppfattning stimulansåtgärder bör prövas för att stödja och vidga kännedomen om sådana ur bildnings- och hyfsningsynpunkt lovvärda initiativ på nöjeslivets område som effektivt borde kunna konkurrera med de smakskämmande och slentrianmässiga nöjesarrangemangen. Den slutgiltiga prövning av nöjesskattebestämmelserna, som är att vänta efter avslutad utredning, bör ske i syfte att åstadkomma en friare bedömning än hittills av sådana värdefulla initiativ. Särskilda stipendier borde kunna av nöjesskattemedel tilldelas producenter av spelfilm för barn och ungdom, som förenar konstnärlig kvalitet med i vidaste mening positiv social tendens. Bedömningen bör ske i efterhand och efter likartade principer som gäller författarstödet. De närmare formerna för stipendieringen bör ägnas speciell utredning inom socialdepartementet.

Ungdomslitteratur.

Ungdomens läsvanor är numera genom skilda undersökningar rätt väl kartlagda. Erfarenheten visar att även värdefull läsning kan konkurrera om ungdomens uppmärksamhet, i fall den genom utstyrsel, uppläggning och motiv appellerar till ungdomens föreställningsvärd. Produktionen av sådan konkurrenskraftig ungdomslitteratur har på bokområdet haft ett glädjande uppsving under senare år. Som av en framställning till ecklesiastikdepartementet från Sveriges ungdomsförfattares förening framgår är dock denna grupp av skribenter starkt handikapade:

»För dessa författares del är arbetsförhållandena särskilt hårda. Honorarvillkoren är i regel blott 30—50 % av det, som bjuds skönlitterära författare. Det krävs emellertid lika mycket arbete att skriva en förstklassig ungdomsbok, som att skriva ett skönlitterärt verk. På ungdomsböcker ställs t. o. m. i vissa avseenden högre krav. Av verkligt fullgoda ungdomsböcker finns det blott en bråkdel mot högkvalificerad skönlitteratur, medan man från många håll med all rätt efterlyser bättre ungdomsläsning. Där det icke

är fråga om en enstaka prisbok, får en ungdomsförfattare oftast vara tack-sam att komma upp till en ersättning mellan 800 och 1 200 kronor.

Anledningen till de låga honoraren kan delvis sökas däri, att vissa mindre nogräknade utgivare kastar ut i marknaden en ständigt ökande flod av mindervärdiga billighetsböcker, seriehäften och äventyrsmagasin, vilka bl. a. av ekonomiska skäl inköps även av föräldrar och målsmän för att tillfredsställa barnens ökade läslust.

Stödet åt de goda ungdomsförfattarna har hittills bestått i form av litterär rådgivning åt bibliotekarier, föräldrar och ungdom. Visst resultat har härigenom nåtts, men en undersökning om upplagornas storlek i fråga om god litteratur och mindervärdig billighetslitteratur skulle uppenbarligen visa en betänklig övervikt för den senare kategorin. Botemedlet häremot är uppenbarligen att ungdomen bjuds rikligare och bättre och helst även billigare litteratur. Detta senare är otänkbart, därest det skulle ske genom ytterligare sänkande av författarnas villkor.

En verkligt god litterär läsning för de unga måste anses lika betydelsefull, om icke betydelsefullare, än för de vuxna. De år, då karaktär och smak grundlägges, blir avgörande för barnens inställning till den flod av litterärt gods, som senare bjuds dem. Därmed torde det få anses skäligt med ett stödjande handtag från statlig sida även beträffande ungdomslitteraturen och att medel avses härför och ett verkställande organ för dessas fördelning skapas.»

Vi utgår från att riksdagen vid en kommande prövning av de förslag, som regeringen kan väntas framlägga med anledning av den s. k. bokutredningen, beaktar dessa synpunkter.

Vad gäller läsning i tidningens och tidskriftens form är det svårare att finna lämpliga stimulansformer. Ett försök att ersätta seriemagasin och veckotidningar av traditionell typ med en bildningsmässigt rekommendabel tidskrift för tonåringar föreligger dock sedan någon tid i tidskriften Ungdomsnytt, som f. n. sprides i 66 000 exemplar genom många av landets skolor.

En begäran om statsanslag på 25 000 kronor till denna har avstyrkts av skolöverstyrelsen, som dock ger tidskriften starka lovord.

Vi delar skolöverstyrelsens uppfattning att publikationer av denna art ej bör finansieras med statsbidrag, men anser vi dock att det bör övervägas om ej av arvsfondsmedel en särskild summa kan anslås att årligen fördelas för kostnader som uppkommit vid spridandet av kännedom bland landets skol- och yrkesarbetande ungdom om tidningar av denna art.

Den kommunala ansvarigheten för ungdomsvården.

Genom tillkomsten av 1924 års barnavårdslag skapades ett obligatoriskt organ i kommunerna med ansvar för barnens och ungdomens uppväxthållanden. Skydds- och vårdsynpunkterna fick mera utrymme än tidigare, och förebyggande åtgärder skulle i ökad utsträckning sättas in. De skulle inte blott vara av individuell art, utan även kollektiva åtgärder skulle vidtas.

Omsorgen skulle inte endast gälla de vanvårdade, vanartade eller på annat sätt missgynnade utan även barn och ungdom i allmänhet. I 2. § 2. mom. upptogs vissa allmänna uppgifter såsom att »främja åtgärder till barns och ungdoms välfärd». Vad som närmast åsyftades härmed fick ett auktoritativt uttryck i de anvisningar som utfärdades 1929 av dåvarande byrån för fattigvårds- och barnavårdsärenden i socialdepartementet (Meddelande nr 32/1929). Häri underströks att det allmänt förebyggande arbetet för ungdom över skolåldern upp till 18 år inte fick försummas för de mera påträngande uppgifterna att ingripa mot olika missförhållanden. Bland de konkreta uppgifterna sattes först upplysningsverksamhet i sexualfrågan. Vidare förordades upplysande och rådgivande verksamhet i uppfostringsfrågor och åtgärder för att »väcka och stödja ungdomens intresse och arbeta för kulturella och ideella syften». Ungdomens fysiska fostran borde främjas. Vidare rekommenderades skärpt kontroll av det osunda nöjeslivet. Ungdomsarbetslöshetens problem borde på olika sätt uppmärksammas.

Det har sitt intresse att jämföra dessa anvisningar med ett expertuttalande av senare årgång. I nr 6 av tidskriften Barnavård och ungdomsskydd 1952 tar statens inspektör för barnavården byråchefen Göta Rosén i en artikel upp det förebyggande arbetet i barnavårdsnämndernas regi och påpekar därvid, att det alltjämt är många barnavårdsnämnder, som inte tycks ha upptäckt den bestämmelse i barnavårdslagen, som ålägger nämnderna att vidta sådana förebyggande åtgärder. En nyligen verkställd, ännu ej publicerad undersökning om städernas åtgärder inom den förebyggande ungdomsvården visar, att mera omfattande insatser av detta slag som regel endast förekommer i de större städerna, medan mindre städer ofta visar en påtaglig brist på aktivitet i detta hänseende. Man har anledning räkna med att detta också är förhållandet i flertalet landskommuner. Även om behovet av åtgärder i förebyggande hänseende är särskilt stort i städerna och framför allt storstäderna, framstår det som ytterst angeläget att kommunerna stimuleras till en större aktivitet i dessa frågor.

Ungdomsvårdskommittén tog även upp frågan om hur man skulle stimulera barnavårdsnämnderna till ökad verksamhet av detta slag. Utredningen föreslog sålunda i sitt fritidsbetänkande, att dessa uppgifter skulle ytterligare markeras i barnavårdslagens 2 § genom ett nytt moment med följande lydelse:

»Barnavårdsnämnden skall med uppmärksamhet följa de frågor inom kommunen som sammanhånga med ungdomens levnadsförhållanden i allmänhet. I detta syfte bör nämnden göra sig väl förtrogen med ungdomens utbildningsmöjligheter, arbetsvillkor, fritidssysselsättningar och ekonomi. Nämnden har att med lämpliga åtgärder verka för en förbättring av dessa förhållanden.»

Frågan om den kommunala ansvarigheten i ungdomsfrågorna har även tagits upp av den förut nämnda utredningen angående stöd åt nykterhets-

organisationer m. fl., men kommittén framställde inget annat förslag än att frågan skall beaktas av barnavårdskommittén och skolstyrelseutredningen.

Ju fler uppgifter av kollektivt förebyggande natur som barnavårdsnämnderna erhåller i fråga om ungdomens bostadsfråga, fritidssysselsättning etc. desto större behov uppkommer såväl av komplettering av nämnderna personellt som av samarbete med andra kommunala organ och frivilliga organisationer. På vissa platser har med hänsyn härtill särskilda ungdomsstyrelser inrättats. En lämplig organisationsform synes vara tillsättandet av en särskild delegation eller föredragande inom barnavårdsnämnden för frågor av detta slag. En sådan delegation borde därvid ha möjlighet att samverka med frivilliga krafter.

Det är angeläget, att denna fråga snarast löses. Den synes ej ha beaktats vid utformningen av direktiven till barnavårdskommittén, som dock har att från andra utgångspunkter ta ställning till frågan om barnavårdsnämndernas sammansättning och organisation. Det synes därför mest lämpligt att barnavårdskommitténs direktiv vidgas på denna punkt och att kommittén anmodas att snarast framlägga förslag i frågan.

Frågan om fördelningen mellan stat och kommun av ansvaret för åtgärder inom den förebyggande ungdomsvården och en samordning av statliga och kommunala åtgärder för att nå största möjliga effekt till en rimlig kostnad bör tagas upp i samband med den allmänna översynen i ungdomsvårdsfrågorna.

Social ungdomsvård i trängre mening.

Den speciella vårdapparatur för missanpassade, som även med en betydlig utvidgning av de förebyggande åtgärderna förmodligen måste bibehållas under överskådlig tid, är för närvarande stadd i avsevärd utveckling.

Alltmer har den uppfattningen vunnit insteg att det är ändamålsenligare att ersätta straff och andra straffrättsliga skyddsåtgärder med behandling inom socialvården, även då det gäller att tillrättaföra sådan yngre lagöverträdare som begått svårare brott.

Viktiga steg i denna riktning är lagen om åtalseftergift, avskaffandet av tvångsuppfostran och senast riksdagens beslut hösten 1952 om lagstiftning, som innebär att den sociala ungdomsvården med några sällsynta undantag skall överta behandlingen av ungdomar mellan 15 och 18 år, som gör sig skyldiga till lagöverträdelse. Ökade möjligheter till åtalseftergift skall samtidigt bidra till att flertalet ungdomsbrottslingar i dessa åldrar ej alls behöver ställas inför domstol utan snabbt blir föremål för åtgärder från barnavårdsnämndens sida. Därmed har principen om fängelsestraffets undvikande för lagöverträdare under 18 år kommit till klart uttryck i lagstiftningen.

Emellertid beslöt riksdagen att denna lagstiftning inte omedelbart skulle

träda i kraft utan bli beroende av en viss ytterligare upprustning av socialvårdens resurser. Redan nu är dock socialvårdens resurser överlägsna kriminalvårdens i fråga om behandling av unga lagöverträdare. Där finns större möjlighet till differentiering på ungdomsvårdsskolorna och tillgång till psykologiskt skolad personal, moderna medicinska och psykologiska behandlingsmetoder samt större möjligheter till arbetsfostran och yrkesutbildning. Den obestämda behandlingstiden och den effektivare eftervården utgör också garantier för ett bättre slutligt resultat.

Vi utgår ifrån att Kungl. Maj:t redan den 1 juli i år kommer att kunna sätta ifrågavarande lagstiftning i kraft. Det ökade ansvar, som därmed kommer att åvila socialvården, måste emellertid ta sig uttryck i en effektivisering av den eftervård som avser att definitivt länka in vederbörande elev på produktiv yrkesutövning och sund personlighetsutveckling sedan han försöksvis utskrivits från den anstalt, dit han av socialvården hänvisats. Därvid framstår det som nödvändigt att såväl yrkeskunnig konsulentpersonal som frivilliga övervakare står till buds att hjälpa vederbörande under den svåra tiden efter frigivningen. Senare års utveckling pekar på en rask opinionsförbättring bland en upplyst allmänhet gentemot de av samhället för vård omhändertagna ungdomarna. Inte minst det samarbetsorgan för frivillig övervakning som under socialstyrelsens och fångvårdsstyrelsens medverkan har bildats mellan 24 ungdomsorganisationer, vilkas medlemmar i växande utsträckning ställer sig till förfogande som övervakare, ger förhoppningar om en täckning i en snar framtid av det erforderliga antalet övervakare. Det anslag på 10 000 kronor för upplysningsverksamhet som av socialstyrelsen i detta sammanhang äskats, har dock endast med halva beloppet tillgodosetts i Kungl. Maj:ts förslag under femte huvudtiteln. En uppräknig till det fulla beloppet bör ske.

Ännu märkligare ter det sig att socialministern helt lämnat socialstyrelsens äskanden beträffande övervakararvodenas storlek inom ungdomsvården obeaktade, trots att statskontoret ej motsatt sig en höjning av de nuvarande med 2,4 resp. 6 kr. per månad utgående beloppen, som ej justerats sedan 1946 trots penningvärdeförsämringen. Vi finner det för vår del naturligt, att dessa belopp i avvaktan på en sådan allmän översyn av övervakningsbestämmelserna inom olika vårdområden som kan finnas erforderlig höjes till det av socialstyrelsen föreslagna, enhetliga beloppet 10 kr. per månad.

Den utvidgning av fosterhemsvården, varmed socialstyrelsen med Kungl. Maj:ts instämmande vill avlasta anstaltsväsendet och skapa en mera individuell tillsyn av den omhändertagna ungdomen, bör enligt vår mening drivas med kraft. Även om några omedelbara kostnadssänkningar på anstaltsvården inte därigenom uppkommer, vilket statskontoret ansett rimligt, måste på längre sikt det allmännas kostnader för detta vårdklientel avsevärt sjunka. Det förefaller dock rimligt, att fosterhemmen inte enbart avses för de svårartade vårdfall, där anstaltsvård hittills ansetts ofrånkomlig, utan att

fosterhemmen i ännu högre grad än hittills användes i den förebyggande barna- och ungdomsvården. De kommunala ersättningar, som f. n. utgår för sådan inackordering, torde i många fall vara så låga, att tillgången på lämpliga fosterhem därigenom hämmas. Givetvis bör man undvika att göra fosterlegan till en enbart ur ekonomisk synpunkt eftersträvansvärd faktor, men den statliga barnavårdsinspektionen bör verka i syfte att åstadkomma större enhetlighet än den som nu råder. Måhända skulle kommunerna därvid lättare förmås att uppfylla ett sådant önskemål, om en av socialstyrelsen utformad upplysningsverksamhet för upplåtandet av goda fosterhem stödde kommunerna i deras ansträngningar. Inom socialdepartementet bör lämpliga former för en sådan propaganda övervägas.

Parallellt med utvidgningen av familjevården i fosterhem måste emellertid speciella ansträngningar göras för det klientel, som ingalunda lämpar sig för sådan vård. Inte minst av den omständigheten att enligt ungdomsvårds-skoleutredningen andelen av viljehämmade och arbetsovilliga ungdomar ökar bland de på skol- och yrkeshemmen intagna eleverna, måste särskild uppmärksamhet ägnas arbetsträning. Därvid torde speciella åtgärder fordras från statens sida. Utöver det avtal mellan staten och vissa landsting, som förbehåller visst antal elevplatser på landstingens yrkesskolor för elever från ungdomsskolor, bör man överväga tillskapandet av vissa observationsklasser på dessa allmänna yrkesskolor för sådana elever, som vid utskrivningen från ungdomsvårdsskolan alltjämt visar bristande arbetslust. För att eleverna i dessa klasser ej skall stämplas som undermåliga i kamraternas ögon bör rimligen även välanpassade elever beredas plats i dem. Den nödvändiga utredningen av dessa frågor bör kunna ske inom överstyrelsen för yrkesundervisningen och socialstyrelsens skolbyrå.

Ovanstående framställning torde ge vid handen, att ungdomens yrkes-, bostads- och fritidsförhållanden för närvarande befinner sig i en samhälleligt ömtålig situation. Det fordras, som 1952 års riksdag förutsatte, en samlad översyn av de på de olika områdena tillgängliga utredningsresultaten. Det primära utredningsmaterialet finns på flertalet berörda områden tillgängligt. Den viktigaste frågan gäller bedömningen av vad som är möjligt och nödvändigt att göra under hänsynstagande till de samhälleliga resurserna. Skulle ytterligare primärmaterial erfordras, bör detta rimligen anskaffas av det organ, som verkställer den samlade översynen.

I samband härmed bör frågan om det ur samhällets synpunkt lämpligaste utnyttjandet av arvsfonds- och tipsmedel tas upp till omprövning. Därvid bör den av 1944 års nykterhetskommitté framförda tanken på att skapa en statlig fond för ungdomsvårdande åtgärder (SOU 1952: 53, sid. 110) beaktas. Till denna skulle tipsmedlen eller större delen därav avsättas. En betydande förskjutning i dispositionen av arvsfondsmedlen har skett under senare år på grund av att staten och kommunerna påtagit sig nya utgifter, vilka tidigare finansierats helt eller delvis genom bidrag ur arvsfonden. Detta förhål-

lande synes motivera att arvsfondsmedlens utnyttjande prövas i samband med hela finansieringsfrågan för ungdomsvården.

Med stöd av det ovan anförda hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala att den översyn av ungdomsvårdsfrågorna, som förutsattes i beslut av 1952 års riksdag, bör verkställas på sådant sätt att 1955 års riksdag beredes möjlighet att ta ställning till en samlad prövning och angelägenhetsgradering av de förslag till åtgärder i ungdomssociala frågor, som redan varit föremål för offentlig utredning, samt

att riksdagen likaledes i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om de åtgärder för lösande av den ensamstående ungdomens bostadsfråga som i motionen föreslagits.

Stockholm den 26 januari 1954.

Bertil Ohlin.

Ragnhild Sandström.

Wald. Svensson.

Bertil von Friesen.

Filip Kristensson
i Osby.

Manne Ståhl.

Sven Wedén.

Gunnar Helén.